

Contra-expertise over “Advies toekomstige inrichting
van het onderwijs aan leerlingen met een auditieve
beperking”

Dr. Amos van Gelderen

SCO-Kohnstamm Instituut
Universiteit van Amsterdam

Juni 2008

Contra-expertise over “Advies toekomstige inrichting
van het onderwijs aan leerlingen met een auditieve
beperking”

Inhoud

Inleiding	5
Analyse van het advies	7
1. behoud en verbeteren van kwaliteit van het onderwijs aan auditief beperkte leerlingen	7
2. samenvoeging van het onderwijs aan meervoudig gehandicapte dove leerlingen en het onderwijs aan meervoudig gehandicapte slechthorende leerlingen	8
3. clusteren van het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen	9
4. beperking van het aantal eigenstandige onderwijsvoorzieningen voor dove en slechthorende leerlingen	12
5. bevorderen structurele samenwerking met organisaties voor regulier onderwijs	14
6. expertise ontwikkeling en samenwerking ambulante begeleiding en speciaal onderwijs	15
7. korte samenvatting	16
Aanbeveling voor nader onderzoek	17
Bibliografie	19
Kort CV Amos van Gelderen	20

Inleiding

Dit rapport is tot stand gekomen in opdracht van de Stichting Speciaal Onderwijs Eindhoven. Aanleiding hiervan was twijfel over de onderbouwing van het “*Advies over de toekomstige inrichting van het onderwijs aan leerlingen met een auditieve beperking*”¹ dat in opdracht van de vereniging Siméa is uitgebracht, de branche vereniging voor onderwijs aan en zorg voor communicatief beperkten, slechthorenden en doven.

De belangrijkste aanleidingen voor bovengenoemd advies worden in het advies zelf als volgt aangeduid:

- a) de behoefte aan herkenbare kwaliteit van het cluster 2 onderwijs,
- b) de vermindering van de omvang van de groep leerlingen en
- c) de veranderingen die zich in de doelgroep hebben voorgedaan.

Aan het advies liggen een 5-tal documenten ten grondslag, te weten:

- 1) Een eerder advies van twee bestuursorganisaties (Koninklijke Effatha Guyot Groep en Viitaal) getiteld “Clustering, concentratie en samenwerking”
- 2) Een onderzoeksverslag van de vakgroep audiologie Simea over slechthorende kinderen in het gemengde SH (slechthorenden)/ESM (kinderen met ernstige spraak- en taalmoeilijkheden) onderwijs
- 3) Een rapport van de LCTI (Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling) over de indicatiestelling van leerlingen met een Cochleair implantaat
- 4) Een rapport van het IVA (Instituut Voor Arbeidsvraagstukken) getiteld “Communicatie, taalbeleid en schoolkeuze”
- 5) Telgegevens van dove en slechthorende leerlingen die ingeschreven staan in het (voortgezet) speciaal onderwijs.

In dit rapport zal de wijze waarop deze documenten in het advies zijn gebruikt ter onderbouwing van het advies bezien worden. Tevens wordt de kwaliteit van andere gebruikte argumenten in het advies tegen het licht gehouden. Op verzoek van de Stichting Speciaal Onderwijs Eindhoven (SSOE) zal hierbij speciale aandacht gegeven worden aan de aanbevelingen die gericht zijn op de integratie van het onderwijs aan doven en slechthorenden.

Kort samengevat doet het advies aanbevelingen op de volgende 6 terreinen:

- 1) Behoud en verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs aan auditief beperkte leerlingen
- 2) Samenvoeging van het onderwijs aan meervoudig gehandicapte dove leerlingen en het onderwijs aan meervoudig gehandicapte slechthorende leerlingen
- 3) Clusteren van het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen
- 4) Beperking van het aantal eigenstandige onderwijsvoorzieningen voor dove en slechthorende leerlingen
- 5) Bevorderen structurele samenwerking met organisaties voor regulier onderwijs
- 6) Expertise ontwikkeling en samenwerking ambulante begeleiding en speciaal onderwijs.

Per terrein zal in het onderstaande ingegaan worden op de onderbouwing van de betreffende adviezen.

¹ De letterlijke citaten uit het advies zijn in dit rapport cursief weergegeven.

Tot slot wordt een aanbeveling gedaan voor verder onderzoek dat relevante informatie kan geven over de optimale inrichting van het onderwijs aan slechthorenden met en zonder CI. Deze aanbeveling is tot stand gekomen na consultatie van prof. Dr. A. Baker en Dr. J. de Jong. Professor Baker is hoofd van de leerstoelgroep psycholinguïstiek, taalpathologie en Nederlandse gebarentaal aan de Universiteit van Amsterdam en directeur van het ACLC (Amsterdam Centre for Language and Communication). Doctor de Jong is medewerker bij de leerstoelgroep psycholinguïstiek, taalpathologie en Nederlandse gebarentaal aan de Universiteit van Amsterdam en gespecialiseerd in spraak- taalmoeilijkheden.

Analyse van het advies

1. Behoud en verbeteren kwaliteit van het onderwijs aan auditief beperkte leerlingen.

De betreffende aanbevelingen uit het advies luiden als volgt:

- a) *Aanbevolen wordt om binnen de Stichting Siméa te werken aan een kwaliteitssysteem voor de auditieve doelgroep en op termijn aan kwaliteitsstandaarden of een benchmark. Hierbij dienen onderwijsresultaten centraal te staan. Heldere verantwoording van de onderwijsresultaten en het jaarlijks in onderling overleg bespreken van de resultaten voor leesvaardigheid, rekenvaardigheid en welbevinden is een wijze van monitoren die de werkgroep voorstaat.*
- b) *Aanbevolen wordt dat de uitwisseling van “good practices” en verdere inhoudelijke ontwikkeling (ook) door de Vereniging Siméa wordt geïnitieerd.*
- c) *Aanbevolen wordt om het (niet zuiver) wetenschappelijk onderzoek op het gebied van auditieve beperkingen alsmede onderzoek op het gebied van onderwijs en begeleiding aan deze doelgroep te inventariseren, te ontsluiten en uit te wisselen ten behoeve van zowel de besturen als de medewerkers in de sector. Hiervoor kan aangesloten worden bij het initiatief dat het SIAC genomen heeft om dit voor all alle doelgroepen in de sector te doen. Er dient een structuur en werkwijze in gericht ingericht te worden waarmee de beschikbare informatie uitgewisseld wordt met de Vereniging Siméa, de Stichting Siméa en de FENAC. Initiatieven ten behoeve van de kwaliteitsverbetering en nieuw onderzoek kunnen zo door de betrokken organisaties in onderlinge afstemming gestart worden.*

Deze drie aanbevelingen betreffen dus twee hoofdthema's, te weten het gebruik van toetsresultaten om onderwijsresultaten te verantwoorden in een kwaliteitssysteem en het beschikbaar maken van (wetenschappelijke) kennis over het onderwijs aan leerlingen met auditieve beperkingen.

De onderbouwing van deze aanbevelingen bestaat enerzijds uit het signaleren van gebrekkige informatie over de onderwijsopbrengsten van het onderwijs aan auditief gehandicapten. Anderzijds worden de meningen van ouders en hun organisaties die twijfels hebben over de onderwijskwaliteit ter ondersteuning gebruikt. Ook wordt opgemerkt dat kwaliteit een “diffuus en breed” begrip is dat door verschillende betrokkenen anders wordt ingevuld.

Overigens wordt opgemerkt dat Siméa al is gestart met een sectorbreed kwaliteitstraject, waarbij geen nieuwe toetsinstrumenten worden ontwikkeld maar wel zal worden gekoerst naar het aanscherpen en doelmatiger inzetten van gebruikte instrumenten.

Op de onderbouwing van deze aanbevelingen is niets af te dingen. Wel is het de vraag in hoeverre ze werkelijk nieuw zijn, gezien de al ingezette koers en in hoeverre ze specifiek genoeg zijn voor de praktijk van uitvoering. Wat precies verstaan wordt onder kwaliteitsverbetering wordt ingeperkt tot drie terreinen (leesvaardigheid, rekenvaardigheid en welbevinden). Er wordt echter niet ingegaan op de vraag of deze gebieden met de bestaande instrumenten wel voldoende beschreven kunnen worden en of er niet ook andere terreinen zijn waar kwaliteitsverbetering moet worden nagestreefd.

2 Samenvoeging van het onderwijs aan meervoudig gehandicapte (MG) dove leerlingen en het onderwijs aan meervoudig gehandicapte (MG) slechthorende leerlingen

Hiervoor wordt de volgende aanbeveling gedaan:

De stuurgroep adviseert om het onderwijs aan MG doof en MG slechthorend samen te voegen. Gelet op aantallen leerlingen en aantal leerlingen per locatie wordt geadviseerd om het aantal onderwijsvoorzieningen te verminderen.

De onderbouwing van deze aanbeveling bestaat grotendeels uit telgegevens van aantallen leerlingen in scholen voor MG doven en slechthorenden. Uit deze gegevens blijkt dat met name de MG slechthorenden verdeeld zijn in kleine tot zeer kleine concentraties over relatief veel (SO) scholen. Alhoewel de tekst spreekt van 12 scholen, blijkt uit de tabellen (op bladzijde i) dat het aantal 11 moet zijn (schooljaar 2007-2008). Blijkens de telgegevens hebben hiervan 2 scholen 15-20 MG slechthorende leerlingen, 2 scholen 9 en de overige 7 scholen 5 of minder. De tabellen geven om onduidelijke redenen niet weer hoe de situatie is van VSO scholen met MG slechthorenden. Uit de telgegevens blijkt dat het hier gaat om drie VSO scholen, waarvan 1 met 121 MG slechthorenden, 1 met 1 leerling en 1 met 5 leerlingen uit de doelgroep (overigens zitten op deze scholen uiteraard ook leerlingen uit andere doelgroepen).

In het advies kiest men voor een ondergrens van 50 leerlingen, omdat “*dit een redelijk aantal lijkt gelet op de bekostiging en het op peil kunnen houden van de kwaliteit van het onderwijs aan de doelgroep*”. Dit is echter een vage constatering, waar betere onderbouwing zeker gewenst is. Het hanteren van een absolute ondergrens vereenvoudigt weliswaar het nemen van bestuurlijke beslissingen, maar doet geen recht aan de praktische complicaties die kunnen optreden. Een preciezer berekening van de bekostigingsproblematiek is op zijn plaats om duidelijkheid te geven over de aannames die aan de ondergrens ten grondslag liggen. Hierbij moet ook rekening gehouden worden met het feit dat de betreffende groepen leerlingen op scholen zitten met grote groepen andere leerlingen. De kwestie is dus niet of scholen met weinig kinderen uit de doelgroep bekostigd kunnen worden, maar of het wenselijk is dat (V)SO scholen onderwijs geven aan relatief kleine groepen MG dove en/of slechthorende leerlingen. Daar zitten uiteraard bekostigingsaspecten aan (het inhuren van de benodigde expertise en faciliteiten), maar ook andere praktische en kwaliteitsargumenten (bijvoorbeeld is het efficiënt om dit onderwijs zo versnipperd te laten plaatsvinden en wat is de invloed op de onderwijskwaliteit?). Ook moet in de overweging betrokken worden welke consequenties het hanteren van de ondergrens heeft voor de spreiding van het onderwijsaanbod, de bereikbaarheid van de scholen en de kwaliteit van het onderwijsaanbod met het oog op de specifieke expertise die nodig is voor onderwijs aan MG doven en MG slechthorenden. Tevens is het wenselijk dat men zich rekenschap geeft van didactische voor- en nadelen van samenvoeging van het onderwijs aan MG doven en slechthorenden.

Een afweging van bovenstaande - nog ontbrekende - argumenten van financiële, praktische en onderwijsinhoudelijke aard lijkt zeker nodig alvorens men kan besluiten of een absolute ondergrens van aantallen leerlingen uit de doelgroep wenselijk is en zo ja waar die ondergrens dan moet komen te liggen.

Ten slotte is het advies niet duidelijk over de aard van de gewenste samenvoeging. Gaat het om samenvoeging op groepsniveau (klas), waardoor de twee groepen gezamenlijk onderwijs krijgen, of op schoolniveau (met gescheiden klassen)?

3 Clusteren van het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen

De volgende 2 aanbevelingen worden op dit terrein gedaan:

- a) *De stuurgroep adviseert om het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen te clusteren, waardoor een continuüm ontstaat van onderwijszorg voor leerlingen met een auditieve beperking. Belangrijk hierbij is dat het taalaanbod op de behoeftes van de verschillende groepen leerlingen (doof, slechthorend en met CI) wordt afgestemd met de best passende combinatie van NGT, NmG en gesproken Nederlands*
- b) *De stuurgroep adviseert om, daar waar het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen niet gecombineerd kan worden, het onderwijs aan slechthorende leerlingen te clusteren en zo een herkenbare afdeling of “stroom” voor deze doelgroep in te richten in een school. Voldoende omvang van deze doelgroep, specifiek ontwikkeld onderwijsaanbod en personeel met specifieke competenties zijn belangrijke voorwaarden voor de onderwijskwaliteit. Ervaringsgegevens laten zien dat dit een omvang heeft van tientallen leerlingen.*

De onderbouwing van deze aanbevelingen bestaat in eerste instantie uit een weergave van de huidige diverse samenstelling van cluster 2 scholen. Enerzijds is er sprake van een wettelijke scheiding tussen onderwijs voor doven en slechthorenden. Anderzijds is er een praktijk gegroeid waarbij slechthorende leerlingen te vinden zijn op scholen met ESM leerlingen (ernstige spraaktaal moeilijkheden), op scholen met doven en op reguliere basisscholen, SO of scholen voor voortgezet onderwijs met ambulante begeleiding.

In tweede instantie worden de diverse opvattingen over deze situatie weergegeven. Vooral over het gegeven dat veel slechthorende leerlingen onderwijs volgen op een school waar een meerderheid van de leerlingen de diagnose ESM heeft gekregen, lopen de meningen sterk uiteen. Het advies wijst erop dat de problematiek van de laatste groep leerlingen “*buitengewoon gevarieerd en in veel gevallen niet vergelijkbaar is met die van slechthorende leerlingen*” en dat de “*methodische en didactische benadering die voor ESM kinderen nodig is, verschilt van die voor slechthorende kinderen*”. Daar staat tegenover dat een deel van het aanbod (Nederlands met gebarentaal) en van de voorzieningen (logopedie) voor beide groepen “*relevant*” is. Tevens wordt gerefereerd aan onderzoek van de vakgroep Audiologie van Siméa waaruit blijkt dat leraren “*deels van mening zijn dat slechthorende leerlingen een adequate onderwijsomgeving aantreffen op de SH/ESM scholen*”, maar waarin ook zorg wordt uitgesproken over gemengde SH/ESM klassen. Verwezen wordt naar een discussie op de Siméa conferentie 2007, waarin naar voren is gebracht dat slechthorende leerlingen in ruim 80% van de klassen een kleine minderheid vormen en dat een groot deel van de leraren de eigen kennis over slechthorendheid als onvoldoende beoordeelt. Ook zouden de interne begeleiders volgens veel leerkrachten “*niet veel kennis*” hebben op het gebied van slechthorendheid en is er “*zorg over het communicatieve gedrag van de leraren en beeldvorming over de slechthorende leerling*”. Daartegenover staat dat de wens of noodzaak tot clustering van het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen niet gedeeld wordt door alle organisatieleden van Siméa en dat er vragen leven bij een eventuele scheiding van het onderwijs aan auditief (SH) en communicatief beperkte (ESM) leerlingen. Men ziet mogelijkheden om het onderwijs aan slechthorende leerlingen kwalitatief goed in te richten in combinatie met het onderwijs aan ESM leerlingen.

Voor wat betreft het samengaan van het onderwijs aan doven en slechthorenden zijn er eveneens diverse opvattingen. Ten eerste worden de meningen van ouders van dove en slechthorende leerlingen genoemd die gevraagd zijn in een onderzoek van het IVA (Sontag e.a. 2008). Ongeveer de helft van deze groep kiest voor gescheiden voorzieningen, terwijl een derde kiest voor

gezamenlijk onderwijs. Ouders met dove kinderen staan veel vaker positief tegenover samenvoeging dan ouders met slechthorende kinderen. Ouders met slechthorende kinderen zijn dus in meerderheid negatief over clustering. Alle ouders noemen als randvoorwaarde dat de instructietaal gelijk is aan de “moedertaal” van de leerlingen. Dit kan voor problemen zorgen, aangezien deze moedertaal (of thuistaal) voor veel dove leerlingen NGT (Nederlandse Gebarentaal) is en voor slechthorende NmG (Nederlands met gebaren). Tenslotte wordt de clustering van het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen aanbevolen voor kinderen met een Cochleair Implantaat (CI) door de Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling (LCTI). Opheffing van de scheiding tussen de schoolsoorten doof en slechthorend zou een continuüm van onderwijszorg bewerkstelligen, waardoor leerlingen met een CI niet van de ene naar de andere school hoeven als hun onderwijszorgbehoefte verandert.

Deze weergave van deels strijdige meningen over de (on)wenselijkheid van clustering van het onderwijs aan doven, slechthorenden dan wel communicatiegestoorde leerlingen wordt in het advies niet tot een duidelijke conclusie gebracht. De afweging van de verschillende belangen van de doelgroepen in de mogelijke vormen van clustering vindt in het advies niet plaats. Daarom is ook niet duidelijk waarom in het advies ondubbelzinnig gekozen wordt vóór het samengaan van het onderwijs aan slechthorenden en doven en tegen het samengaan van het onderwijs aan communicatiegestoorde en slechthorende leerlingen, terwijl ook voor dat laatste kennelijk goede argumenten bestaan. Een van de belangrijke argumenten betreft de instructietaal die voor beide groepen gelijk is, terwijl dat niet geldt voor doven en slechthorenden. Gezien de resultaten van het onderzoek van het IVA is onderwijs in de eigen “moedertaal” voor de ouders van doven en slechthorenden een randvoorwaarde. Het advies doet echter geen poging aan te geven hoe in het clustervoorstel aan deze randvoorwaarde kan worden voldaan, noch wat de consequenties zijn in termen van bekostiging en efficiency. Ook gaat het advies zonder argumentatie voorbij aan het gegeven dat een meerderheid van de ouders van slechthorende leerlingen tegenstander is van clustering met het dovenonderwijs en aan de vraag wat hun bezwaren zijn. Er moeten goede argumenten zijn om de wens van ouders qua integratie van hun slechthorende kinderen in de “horende wereld” te passeren. Deze argumenten worden in het rapport niet gegeven. Onduidelijk is bovendien waarom ouders van slechthorende leerlingen die gezamenlijk onderwijs volgen met ESM leerlingen niet naar hun mening zijn gevraagd. De (on)tevredenheid van deze groep ouders is immers een belangrijke indicator voor wat er eventueel aan deze situatie schort.

Eveneens gaat het advies voorbij aan mogelijkheden om de positie van het onderwijs aan slechthorenden in de bestaande context (samen met ESM leerlingen) te verbeteren. De gesignaleerde problemen, zoals de minderheidspositie van slechthorenden, gebrekkige expertise op het gebied van onderwijs en communicatie met slechthorenden en geringe aandacht zijn ook aan te pakken in de context van de bestaande situatie, zonder clustering van onderwijs aan doven en slechthorenden. Te denken is bijvoorbeeld aan aparte klassen of leerroutes voor slechthorenden, bij- en nascholing van leerkrachten, aparte begeleiding van slechthorenden, eventueel schooloverstijgend en versterking van de adviserende rol van logopedisten. Evenwel in het advies wordt geen poging ondernomen om deze oplossingen te verkennen en een afweging te maken van de voor- en nadelen in vergelijking met de gekozen oplossingsroute. Op deze wijze wordt de schijn gewekt van een bevooroordeeld advies.

De tweede aanbeveling (b) hierboven is bovendien bevreemdend, omdat ze suggereert dat er omstandigheden kunnen zijn die de combinatie van het onderwijs aan doven en slechthorenden belemmeren, zonder dat geëxpliciteerd wordt welke die omstandigheden zijn. Ook het omvangcriterium dat wordt aanbevolen voor deze “stroom” (“*enkele tientallen leerlingen*”) is dermate vaag dat dit nauwelijks betekenisvol is als ondergrens in de praktijk. Bovendien geldt dat

de aannames waarop deze richtlijn gebaseerd is (zowel van financiële, als van praktische aard) niet geëxpliciteerd worden.

Tenslotte wordt in het advies niet ingegaan op één van de genoemde bezwaren in de discussiebijeenkomst tijdens de Siméa conferentie tegen clustering van het onderwijs aan doven en slechthorenden. In de rapportage van de Vakgroep Audiologie (2007) wordt daarover opgemerkt dat ook in die setting *“het risico dreigt dat specifieke kennis over slechthorendheid schaars is en slechthorende kinderen niet voldoende tot hun recht komen omdat zij ook hier een minderheid dreigen te worden”*.

4. Beperking van het aantal eigenstandige onderwijsvoorzieningen voor dove en slechthorende leerlingen

Op dit terrein worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- a) Geadviseerd wordt om het aantal onderwijslocaties waar dove en/of slechthorende leerlingen speciaal onderwijs volgen terug te brengen teneinde schaalvergroting te bereiken. Schaalvergroting is een noodzakelijke voorwaarde om de kwaliteit van het onderwijs evenals een breed onderwijsaanbod in het VSO te kunnen waarborgen. Voor het SO dient gestreefd te worden naar eigenstandige voorzieningen met 80 of meer leerlingen goed verspreid over het land. Dit betekent dat gemiddeld per leerjaar de school zo'n 10-12 leerlingen telt. Gelet op het grote aantal te doceren vak- en vormingsgebieden en de realisatie van voldoende keuzemogelijkheden kan voor een zelfstandig VSO worden gedacht aan een minimale schaalgrootte van 100 leerlingen.*
- b) Naast het verminderen van het aantal eigenstandige onderwijsvoorzieningen kan de kwaliteit en omvang van het onderwijsaanbod ook bereikt worden door het SO en VSO te combineren of door een onderwijsvoorziening voor dove en slechthorende leerlingen organisatorisch te koppelen aan een reguliere school of andere speciale school. Hierbij dienen de voorgaande aanbevelingen in acht te worden genomen. Afdelingen ten behoeve van auditief beperkte leerlingen in brede scholen dienen dan nog steeds een omvang van enkele tientallen leerlingen te hebben om het specifieke taal- en onderwijsaanbod te kunnen realiseren.*

De onderbouwing van dit advies bestaat uit een weergave van de bestaande verdeling van dove en slechthorende leerlingen in de schooljaren 06/07 en 07/08 over de verschillende soorten onderwijs (SO, regulier basisonderwijs met ambulante begeleiding, VSO en regulier voortgezet onderwijs met ambulante begeleiding) en de aantallen leerlingen uit de doelgroepen per school. Uit deze cijfers wordt geconcludeerd dat het aantal dove leerlingen in (V)SO scholen nog niet terugloopt. Een dergelijke vermindering wordt in de toekomst echter wel verwacht vanwege het feit dat meer dove leerlingen met CI implantaat de indicatie slechthorend zullen krijgen. Verder wordt geconcludeerd dat, alhoewel het aantal slechthorende leerlingen in het algemeen licht is toegenomen, hun aantal in het (V)SO afneemt ten gunste van de ambulante begeleiding. In schooljaar 07/08 volgt slechts 30% van de slechthorenden onderwijs in het SO en 63% in het VSO. Ook is opvallend dat slechthorende leerlingen in het SO in schooljaar 07/08 (in totaal 565) verdeeld zijn over een relatief groot aantal scholen. Hoewel de tekst spreekt van 24 scholen, blijken dit er in de telgegevens 23 te zijn, waarvan er 5 minder dan 10 slechthorende leerlingen hebben. Voor het berekenen van aantallen slechthorende leerlingen in het VSO doet zich een probleem voor. Bij de indicatiestelling voor het VSO wordt geen onderscheid gemaakt tussen slechthorende leerlingen en leerlingen met een ESM indicatie. Om toch een indruk te krijgen van de aantallen slechthorende leerlingen in het VSO heeft men de aanname gedaan dat dit 10 procent van het totale aantal leerlingen met de indicatie SH is. In het advies spreekt men van betrouwbare schattingen, maar er wordt voor deze kwalificatie geen onderbouwing gegeven. Het aantal VSO scholen waarover slechthorende leerlingen verdeeld zijn, bedraagt in schooljaar 07/08 niet 12 (zoals in de tekst staat) maar 13, blijkend uit de telgegevens.

Naast deze cijfermatige achtergrond van het advies, geeft het advies ook enkele argumenten voor beperking van het aantal onderwijslocaties. In de eerste plaats is de mening van de ouders van dove en slechthorende leerlingen die geraadpleegd zijn in het IVA rapport van belang. Zij leggen nadruk op een kwalitatief goed en breed onderwijsaanbod dat aansluit op het niveau van hun kind. Dit vinden zij belangrijker dan de afstand tot de school. In de tweede plaats onderschrijven de ouderorganisaties deze opvatting, omdat ze bang zijn dat de kwaliteit van het onderwijs steeds

meer onder druk komt te staan, vanwege de afnemende leerlingaantallen op het SO. In de derde plaats wordt bij de organisatieleden van Siméa breed onderkend dat de schaalgrootte in de cluster 2 sector te klein dreigt te worden om de expertise op peil te houden, waarbij vooral de expertise voor slechthorende leerlingen in het geding is.

Deze argumenten bieden een goede basis voor een advies gericht op schaalvergroting voor het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen. Toch blijven enkele vragen die de aanbevelingen oproepen onbeantwoord. In de eerste plaats is er geen duidelijke visie op de wenselijkheid van de te verwachten ontwikkeling, waarbij steeds meer dove en slechthorende leerlingen kiezen voor het reguliere onderwijs in plaats van het speciaal onderwijs. Een analyse van de vraag in hoeverre deze leerlingen op maat bediend kunnen worden binnen het reguliere onderwijs ontbreekt geheel, en om die reden wordt ook niet ingegaan op de vraag in hoeverre een verdere integratie, zoals genoemd in aanbeveling b, met regulier onderwijs wenselijk is en gestimuleerd moet worden. Ook is daardoor niet duidelijk welke voorzieningen – eventueel van een grotere schaal dan de huidige – er door het SO geboden moeten worden in de nabije toekomst.

In de tweede plaats ontbreekt in het advies aandacht voor de positie van de ESM leerlingen, immers verreweg de grootste groep in het cluster 2 onderwijs (met 5372 leerlingen landelijk in het SO bijna 10 keer zo groot als het aantal slechthorenden in het SO!). Indien schaalvergroting het doel van de operatie is, ligt het voor de hand te zoeken naar mogelijkheden om voorzieningen voor doven en slechthorenden in combinatie met deze veel grotere groep leerlingen aan te bieden. Maar deze mogelijkheid wordt in het advies niet genoemd en dus ook niet onderzocht. Aangezien op het VSO op dit moment ESM leerlingen en SH leerlingen als één groep gedefinieerd zijn en dus ook al op dezelfde scholen zitten is deze optie een serieus onderzoek waard.

Ten derde zouden de genoemde ondergrenzen van 80 (SO) respectievelijk 100 leerlingen (VSO) onderbouwd moeten worden met vermelding van de aannames van financiële en praktische aard waarop ze gebaseerd zijn. Tenslotte is onduidelijk wat de praktische betekenis is van een vaag omvangcriterium van “enkele tientallen leerlingen” voor afdelingen voor auditief beperkte leerlingen op reguliere scholen.

5. Bevorderen structurele samenwerking met organisaties voor regulier onderwijs

Op dit gebied worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- a) *Aanbevolen wordt regionale samenwerking tot stand te brengen met organisaties voor regulier onderwijs met als doel nieuwe organisatievormen te ontwikkelen waarbij zowel de kwaliteit van het onderwijs aan de doelgroep nadrukkelijk gewaarborgd is en integratie bevorderd wordt. Dit vraagt om gecoördineerde inzet van expertise vanuit de scholen voor speciaal onderwijs en de ambulante begeleiding (zie aanbeveling 6), daarnaast dient gecombineerde bekostiging binnen Passend Onderwijs mogelijk te worden.*
- b) *Geadviseerd wordt om de lopende initiatieven te evalueren.*

De onderbouwing van deze aanbevelingen bestaat enerzijds uit het signaleren van bestaande mengvormen tussen regulier en speciaal onderwijs die een duidelijke meerwaarde hebben. Belangrijke voordelen van deze mengvormen die genoemd worden zijn de mogelijkheid tot het aanbieden van meer onderwijsrichtingen en de mogelijkheid tot verdere integratie van de doelgroep van dove en slechthorende leerlingen. Belangrijke voordelen ten opzichte van individuele plaatsing in het reguliere onderwijs zijn bovendien dat het taal- en onderwijsaanbod beter afgestemd kan worden en dat er meer mogelijkheden zijn tot identificatie met de eigen groep wat een beter perspectief biedt voor de sociaal-emotionele ontwikkeling. Eigenaardig is dat deze gedachtegang niet leidt tot een meer expliciete visie op de gewenste richting van schaalvergroting die in de vorige aanbevelingen aan de orde waren.

Anderzijds worden ook de meningen van ouders als ondersteuning naar voren gebracht. Deze zien (blijkens het IVA onderzoek) ook de voordelen van de mengvormen van speciaal en regulier onderwijs, waarbij als belangrijke voorwaarden genoemd worden het krijgen van instructie in de “moedertaal”, vergelijkbaar niveau van de leerlingen, contact met lotgenoten en integratie in de dove en horende wereld.

Op basis van bovenstaande argumenten lijken de aanbevelingen om regionale samenwerking tussen regulier en speciaal onderwijs tot stand te brengen en de lopende initiatieven te evalueren gegrond. Wel lijkt het meer voor de hand te liggen de volgorde van deze aanbevelingen om te draaien en te beginnen met de evaluatie van de bestaande initiatieven. *Op basis van de uitkomsten daarvan* kan men bepalen of en hoe nieuwe initiatieven moeten worden ondernomen.

6. Expertise ontwikkeling en samenwerking ambulante begeleiding en speciaal onderwijs

Op dit gebied wordt de volgende aanbeveling gedaan:

Aanbevolen wordt de kennisuitwisseling en –deling nadrukkelijk te ontwikkelen waarbij ambulante begeleiding en speciaal onderwijs intensief samenwerken.

Dat er behoefte is aan meer kennisuitwisseling wordt onderbouwd door te wijzen op de tamelijk gescheiden sectoren van ambulante begeleiding en SO. Er bestaat een gevaar dat de ambulante begeleiding het contact verliest met de speciale scholen en dat doelgroepspecifieke expertise bij hen verloren gaat. Ook wordt gewezen op het gevaar dat bij overstappen van de speciale school naar ambulante begeleiding de onderwijskundige begeleiding niet vloeiend verloopt. Een versterking van de kennisinfrastructuur is dus wenselijk. Gewezen wordt op de mogelijkheid om kennisteams en –systemen in te richten die onderwijsvorm overstijgend zijn. Dit is ook in het belang van ontwikkelingen naar passend onderwijs en het ontstaan van andere onderwijsvormen.

In aansluiting tot de onder 1 genoemde aanbevelingen noemt men hier ook de ontwikkeling van een landelijk kwaliteitsbeleid binnen de Stichting Siméa. Bijvoorbeeld door uitwisseling van onderwijsopbrengsten zou men tot een “*benchmark*” kunnen komen. Aanbevolen wordt om onderzoek uit te voeren dat zich richt op de verandering van de doelgroep en vooral de verwachte hogere prestaties op het gebied van mondelinge taal en lezen.

Bovenstaande argumentatie geeft weinig houvast voor de precieze aard van de gewenste kennisuitwisseling en maakt niet duidelijk hoe die kennisuitwisseling moet worden georganiseerd en gefaciliteerd. Er lijkt echter voldoende grond te zijn om aan te nemen dat het om een gewenste ontwikkeling gaat. Het zou zorgvuldiger zijn om de verschillende motieven voor kennisuitwisseling en de verschillende betrokken partijen in de aanbeveling afzonderlijk te noemen. In tegenstelling tot de suggestie in de aanbeveling, gaat het niet alleen om uitwisseling tussen ambulante en speciaal, maar ook om uitwisseling tussen SO scholen onderling en reguliere scholen onderling. Bovendien is de motivatie niet alleen de problematiek van expertiseverlies in de ambulante sector, of aansluitingsproblematiek, maar ook een algemeen kwaliteitsbeleid gericht op onderwijsverbetering, zowel methodisch/didactisch als qua opbrengst.

7. Korte samenvatting

In de analyse van de gegeven onderbouwing van de aanbevelingen in het rapport “*Advies toekomstige inrichting van het onderwijs aan leerlingen met een auditieve beperking*” zijn enkele belangrijke tekortkomingen gesignaleerd. Sommige aanbevelingen laten aan duidelijkheid te wensen over. Dit geldt met name de aanbeveling over het behoud en verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs aan auditief beperkte leerlingen (1) en de aanbeveling betreffende expertise ontwikkeling en samenwerking (6).

De aanbeveling voor clustering van het onderwijs aan meervoudig gehandicapte doven en slechthorenden (2) ontbeert een goede motivering van de ondergrens in aantallen leerlingen die wordt voorgesteld. Bovendien houdt de aanbeveling geen rekening met de didactische voor- en nadelen van samenvoeging. Ook is niet geheel duidelijk wat precies onder samenvoeging wordt verstaan.

Problematisch is vooral de ontbrekende onderbouwing van de aanbevelingen onder 3, betreffende het clusteren van het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen. Voor deze aanbeveling worden in het advies geen doorslaggevende argumenten aangereikt en evenmin vindt een afweging van de belangen van de verschillende doelgroepen van het cluster 2 onderwijs plaats. In het bijzonder wordt niet duidelijk gemaakt waarom de voorkeur uitgaat naar clustering van het onderwijs voor doven en slechthorenden boven andere mogelijke oplossingen van organisatorische en onderwijskundige aard.

Voor de aanbevelingen op het gebied van schaalvergroting voor het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen (4) geldt dat er om onopgehelderde redenen geen rekening is gehouden met andere relevante gegevens, zoals de toename van de stroom auditief gehandicapte leerlingen naar het reguliere onderwijs en de mogelijkheden tot samenwerking tussen speciaal en regulier onderwijs. Ook wordt in de aanbevelingen in het geheel geen rekening gehouden met het (veel grotere) ESM onderwijs en de mogelijkheden die dit biedt tot schaalvergroting met voorzieningen voor alle cluster 2 leerlingen. Ten slotte worden “kritische” ondergrenzen genoemd van het aantal leerlingen per onderwijsvoorziening, zonder vermelding van de aannames die aan deze schattingen ten grondslag liggen.

Aanbeveling voor nader onderzoek

Uit de bovenstaande analyses blijkt dat een belangrijke vraag voor het cluster 2 onderwijs en de vereniging Siméa de positionering betreft van slechthorende leerlingen. Deze vraag moet gezien worden in de context van noodzakelijke schaalgrootte met het oog op behoud van de specifieke faciliteiten en expertise die nodig zijn voor leerlingen in het cluster 2 onderwijs. Bovendien speelt een belangrijke rol dat binnen de groep slechthorende leerlingen een steeds groter wordende groep leerlingen met cochleair implantaat ontstaat, die afwijkende didactische en pedagogische behoeften kunnen hebben. Niet alleen voor deze nieuwe en groeiende groep leerlingen met CI, maar ook voor de “oude” groep slechthorende leerlingen is nog weinig in kaart gebracht welke verschillende didactische en pedagogische behoeften er bij hen zijn en in hoeverre hier specifieke faciliteiten en expertise moeten worden geboden die afwijken van de andere groepen in cluster 2 (met name doven, CI en ESM). Zo is bijvoorbeeld nog weinig duidelijk over de vraag of de instructietaal in onderwijs voor verschillende groepen leerlingen hetzelfde kan zijn en zo niet, welke consequenties dat in de praktijk van het onderwijs zou moeten hebben. De vraag bijvoorbeeld of ESM leerlingen en slechthorenden beide bediend kunnen worden met NmG is op dit moment niet goed beantwoord. Uit een review van onderzoek van Kouwenberg, Weerdenburg en Slofstra-Bremer (2007) gericht op de vraag of gebarentalen voor ESM leerlingen bevorderlijk zijn, blijkt dat hier nog geen eenduidig antwoord op gegeven kan worden.

In directe relatie met bovenstaande opmerkingen is er nog een belangrijke kwaliteitsvraag in het geding. In hoeverre beïnvloeden samenvoegingen van verschillende typen leerlingen in het cluster 2 onderwijs de leerresultaten, met name op het gebied van taalvaardigheid in het Nederlands. Dit is voor de groep van slechthorenden (met en zonder CI) een van de belangrijkste motieven om voor een bepaalde vorm van onderwijs te kiezen. Empirische vergelijking van de leerresultaten van scholen met verschillende samenstelling van doelgroepen (en verschillende groeperingsvormen) heeft tot nu toe in het geheel niet plaatsgevonden. Toch zou dit goed passen in de teneur van het advies, waarin op diverse plaatsen wordt aangedrongen op verantwoording en transparantie van onderwijsresultaten en monitoring. Indien men een goed onderbouwd advies wil geven over de wenselijkheid van diverse samenwerkingsvormen binnen de cluster 2 sector, is het zeker gewenst dat men zicht heeft op de leerresultaten van slechthorende leerlingen die de huidige vormen opleveren, zowel in de reguliere als in de (V)SO-sector.

De volgende onderzoeksvragen kunnen uit het bovenstaande worden afgeleid:

1. Wat zijn de belangrijkste verschillen en overeenkomsten tussen de onderwijsbehoeften van enerzijds de slechthorende leerlingen met en zonder CI en anderzijds de andere doelgroepen in cluster 2 (doven en ESM)? Hierbij kan tevens de vraag betrokken worden naar de argumenten die in het verleden doorslaggevend zijn geweest om het onderwijs aan SH en ESM leerlingen te clusteren.
2. Welke consequenties hebben deze verschillen en overeenkomsten voor de bundeling van faciliteiten en expertise binnen cluster 2 scholen?
3. Welke leerresultaten op het gebied van Nederlandse taal (vooral lezen) bereiken slechthorende leerlingen met en zonder CI op scholen met verschillende groeperingsvormen in het SO en het reguliere onderwijs? Deze vraag moet los gezien worden van de normeringsproblematiek en het zoeken naar “benchmarks”, gezien het gebrek aan empirische basis voor zulke normen. Het doel is uitsluitend het vergelijken van resultaten van doelgroepleerlingen (met de onderscheiden kenmerken) in verschillende groeperingsvormen, waarbij uiteraard met diverse achtergrondkenmerken van de leerlingen rekening gehouden moet worden

Ten slotte kan ook een veel beperktere onderzoeksvraag opgeworpen worden, namelijk naar de lacune die het IVA onderzoek heeft opengelaten. Het gaat hierbij om de peiling van de meningen en verwachtingen van ouders van slechthorende en dove leerlingen op scholen met veel ESM leerlingen. De mate waarin deze ouders (on)tevreden zijn over deze vorm van onderwijs voor hun kinderen is een relevante aanvulling op het al verrichte onderzoek.

Bovenstaande onderzoeksvragen kunnen op verzoek en na verder overleg met SSOE en Siméa uitgewerkt worden door het SCO-Kohnstamm Instituut en het ACLC (Amsterdam Centre for Language and Communication).

Bibliografie

Kouwenberg, M., Weerdenburg, M. van & Slofstra-Bremer, C. (2007). Het gebruik van gestures en gebaren bij ernstige spraak- en taalmoeilijkheden; een review. Scriptie, ter publicatie aangeboden.

Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling (2007). De indicatiestelling van leerlingen met een Cochleair Implantaat; een verkenning. LCTI, Den Haag.

Sontag, L. , Steensel, R. van, Schilt-Mol, T. van & Neut, I. v.d. (2008). Communicatie, taalbeleid en schoolkeuze; de mening van ouders van dove en slechthorende leerlingen. IVA, Tilburg.

Vakgroep Audiologie Siméa (Annemiek Voor in 't Holt, Erwin Baas, Pauline de Jager, Rens Leeuw, Tim Prinzen) (2007). Enquete "Slechthorende kinderen in het gemengde SH/ESM onderwijs". Intern document.

Dr. Amos van Gelderen

Kort CV

Amos van Gelderen (1953) is vanaf 1985 werkzaam als onderzoeker taalonderwijs. Hij is gepromoveerd in 1992 op een onderzoek naar de beoordeling van spreekvaardigheid van leerlingen aan het eind van de basisschool. Daarnaast deed hij onderzoek in basis-, voortgezet en beroepsonderwijs voor diverse vakonderdelen van het onderwijs Nederlands (als eerste en tweede taal), het vreemde-talenonderwijs en op het gebied van de relaties tussen taal- en zaakvakonderwijs. Verder was hij betrokken bij leerplanontwikkeling en het ontwerp van taalmethoden en geeft hij regelmatig lezingen over taalonderwijs voor mensen in de praktijk. Hij was voorzitter van de conferentie Het Schoolvak Nederlands in 2007. Verder was hij projectleider van het project NELSON, waarin de ontwikkeling van vaardigheden in het lezen en schrijven in het Nederlands en het Engels van 400 leerlingen over drie leerjaren voortgezet onderwijs is gevolgd. Momenteel is hij leider van het aandachtsgebied "Literacy development of at-risk adolescents in multilingual contexts: A Tale of Three Cities". In deze studie, bestaand uit vier deelprojecten, wordt de ontwikkeling van lees- en schrijfvaardigheid van leerlingen in het Nederlandse vmbo over drie leerjaren gevolgd en gerelateerd aan de schoolse leeromgeving, het buitenschools gebruik van lees- en schrijfvaardigheid en diverse individuele attributen van de leerlingen (vaardigheden en attitudes). Bovendien vindt er een vergelijking plaats met soortgelijke studies van samenwerkingspartners in Canada en Zwitserland. Hij begeleidt diverse promotietrajecten, waaronder een onderzoek naar schrijven met peer-respons in het basisonderwijs dat binnen de SLO wordt uitgevoerd. Samen met de SLO superviseert hij de opbouw van een database voor de Nederlandse Taalunie, waarin het Nederlandse onderzoek naar taalonderwijs in de basisschool toegankelijk gemaakt wordt voor diverse gebruikersgroepen in het onderwijs en het onderzoek.

